

Entrevista **Sílvia Espinosa**

Autora del llibre «Dones de ràdio». La primera emissió de Ràdio Barcelona complirà 90 anys el novembre. Des del principi, l'antena va tenir veus femenines, tant a les cadenes de la capital catalana com en les que en la dècada dels trenta van iniciar l'activitat a la resta del país, entre elles la de Manresa. Un llibre de la professora Sílvvia Espinosa recupera els noms de les primeres locutores

«Manresa és un cas especial: fins després de la guerra no va tenir locutores de ràdio»

► La professora universitària Sílvvia Espinosa homenatja al llibre «Dones de ràdio» la trajectòria de les pioneres oblidades

Toni Mata i Riu
GIRONA

■ Maria Matilde Almendros va ser un cas excepcional de locutora estrella en uns anys de tristor franquista i masclisme impactant. La història d'aquesta cèlebre manresana acompanya la d'altres pioneres del gènere a les pàgines del llibre *Dones de ràdio* (Albertí Ed.), de Sílvvia Espinosa (Terrassa, 1966). Fruit d'un treball de síntesi divulgativa de la seva tesi doctoral, l'obra ret homenatge a un seguit de noms a qui la història oficial del mitjà no ha fet justícia. Professora a la Universitat de Girona, l'autora va expressar en conversa amb aquest diari l'esperança que el volum serveixi per fer sortir a la llum més casos de dones que van contribuir decisivament a l'auge de la ràdio a partir dels anys 30.

► «Dones de ràdio» dedica un capítol a Manresa. Quina importància va tenir la capital del Bages en els primers anys d'aquest mitjà de comunicació a Catalunya?

■ La particularitat de Manresa és que va tenir la primera emissora de Catalunya que no va incorporar dones fins després de la guerra. A Vilanova o Reus, per posar dos exemples de ciutats similars, n'hi va haver durant la República, però jo volia saber per què a Manresa no. Per aclarir-ho, mentre feia la tesi, vaig parlar amb Josep Mira, que va ser director de Ràdio Manresa a l'inici del franquisme. Em va rebre a casa seva, ja tenia 95 anys i va ser molt amable. I recordo perfectament la seva resposta: «I don't know». Tampoc en sabia el motiu.

► Sense solució, doncs?

■ Pensa-hi, una possibilitat és que Manresa rebia el senyal de Ràdio Barcelona, emissora que disposava de veus femenines. En aquell moment, l'espai radioelèctric era verge, no hi havia problema per emetre en ona mitjana. Per això, l'oient manresà no tenia la sensació de no escoltar dones.

► Una bona hipòtesi.

■ També vaig parlar amb Vicenç

Sílvia Espinosa, al claustre gòtic de l'antic convent de Sant Domènec, avui seu de la Universitat de Girona

ALBERTÍ EDITOR. 18 EUROS. 176 PÀGINES

Comas, que tampoc em va saber donar una resposta, però va apuntar el fet que Manresa era una ciutat petita d'interior i les famílies no haurien vist bé que les seves filles treballassin a la ràdio. Comas em va explicar una anècdota: quan se celebrava el concurs de Miss Envelat, les mares no hi anaven per no veure les seves filles.

► I qui era locutor a Ràdio Manresa durant el període republicà?

■ Hi havia tres locutors: Josep Vila, de sobrenom Àngel de Montserrat, un rapsode conegut que ja parlava per la ràdio el 1933, i també l'Eliseu Barandalla i el Ricard

Martínez. Després de la guerra, Mira va posar la Montserrat Calafell i la Maria Matilde Almendros davant del micròfon.

► I Almendros va ser una celebritat de la ràdio.

■ I tant. En Mira m'explicava que sentir-la era un esclat, pel timbre especial de veu que tenia. Pocs anys després, se'n va anar a viure a Barcelona, i al seu home no li feia cap gràcia que es dedicés al teatre i la ràdio, però ella hi va tornar i Joan Viñas, cap de programes de Ràdio Nacional a la capital catalana, la va convèncer per fer novament de locutora. Les col·laboracions en programes com el musical *Fantasia* i, sobretot, la conducció de l'espai *De España para los Españoles*, del 1964 al 1978, li van atorgar molta popularitat. Recuperada la democràcia, va participar en la posada en marxa de Ràdio 4 i la recuperació del català al mitjà. I, per si fos poc, era l'esposa del Doctor Caparrós a la sèrie que Joan Capri va protagonitzar al

T.M.R.

► «Manresa connectava

amb Ràdio Barcelona i per això l'oient no tenia la sensació que no hi havia veus de dones»

► «La primera locutora de Manresa va ser Montserrat Calafell. Mal pagada, va preferir la seguretat de Telefònica»

► «Hi havia una audiència femenina culta i amb diners que podia comprar l'aparell i allò que s'anunciava a la ràdio»

cia, en un estat de salut delicat. Després de la guerra, el seu pare va anar a la presó i la família ho va passar malament. La Montserrat va cercar refugi en el teatre d'aficionats, i el 1941 li va sortir la possibilitat de fer ràdio. Hi treballava com a locutora, però també es va ocupar de realitzar tasques administratives i publicitàries. Ella mateixa em va explicar que «érem 'chicas para todo'».

► És la pionera de la presència femenina a la ràdio manresana?

■ Exacte. Però tot i que li agradava, estava mal pagada i va trobar feina a Telefònica. Durant un temps ho va compaginar, però es va acabar dedicant en exclusiva a la seva ocupació principal. Un any després d'ella, va ser quan va entrar Almendros a Ràdio Manresa, que va assolir la categoria de primera locutora.

► En el llibre afirma que l'entrada de dones a la ràdio es va produir de forma natural. Espanya era tan, diguem-ne, normal perquè passés això?

■ Per posar en marxa Ràdio Barcelona, es van fixar en els models ja imperants a Europa, com la BBC a Londres, la ràdio que es feia a París... I en aquests llocs, la veu femenina hi estava normalitzada. En una època en què hi havia

ARXIU PARTICULAR

Maria Matilde Almendros

canal català de Televisió Espanyola.

► Manresa la recorda amb una placeta al mig del carrer Arquitecte Gaudí. Però... i Montserrat Calafell?

■ Si no ho tinc mal entès, encara és viva, però està en una residèn-

CULTURES

► VE DE LA PÀGINA 33

micròfons de carbó, la veu masculina podia sonar massa fosca. M'imagino què deuria ser escoltar el programa *Charla para mujeres* quan el feia un home ...

P I on van trobar aquestes dones disposades a parlar per la ràdio? De formació no en deuriem tenir cap ni una.

R Els responsables de Ràdio Barcelona van fer una crida a l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular, d'on va sortir la que està considerada la primera locutora de ràdio de Catalunya, Maria Cinta Balagué. Abans que ella, tenim el cas de Maria Sabaté, però hem de matisar que va entrar a l'emissora com a secretària de direcció. I és cert que va parlar per la ràdio, però com a anunciadora, recitant publicitat, i no pas com a locutora.

P Totes van sortir de l'Institut?

R No, és clar. Moltes venien del camp del teatre i la interpretació. Però s'ha de dir que a la ràdio hi feien de locutores, no pas d'actrius. La seva virtut era que sabien parlar en públic. A Manresa, tant Calafell com Almendros procedien del camp escènic, però elles van ser locutores, que es combinaven els horaris.

P Volien dones per a programes adreçats a dones?

R Estem parlant d'una època, els anys 30, amb un alt grau d'analfabetisme. Alhora, però, també hi havia força revistes per a les dones de temes com literatura, feminisme, labors... El públic al qual es dirigien eren senyores cultes i amb diners, que podien comprar allò que s'hi anunciava, des de cremes a nevers passant per sabons, herbes i mitges. I també, que podien permetre's tenir una ràdio i pagar el cànon per tinença d'aparell. No és en va que aquelles emissores tenien un aire elitista, perquè s'hi parlava del Liceu i el Palau de la Música, de borsa, es retransmetien conferències...

P No hi havia una actitud condescendent o de menysteniment?

R No, no, en absolut. En la franja horària que escoltaven les dones s'hi parlava de tot. I també eren les conductores de programes d'oci -pensem que aquesta ràdio inicial era principalment d'entreteniment, les notícies eren el que avui en dia en diríem notes d'agenda-, amb grans orquestres, llegien publicitat, presentaven actuacions... Posteriorment, durant la guerra, van ser les dones les que van aguantar les emissions en antena, perquè mentre els homes eren al front, elles es van posar davant del micròfon. Algunes m'han explicat que van passar por, però anaven a la ràdio perquè creien que era el que havien de fer. Emetien els avisos de bomba, retransmetien programes de la Creu Roja, demanaven sang per als hospitals, posaven en contacte familiars d'ambdós bàndols...

P Qui escoltava la ràdio en els inicis, als anys vint? Ràdio Barcelona va dur a terme la primera emissió a dos quarts de set de la

«Moltes dones arribaven

a la ràdio des del teatre, però un cop hi eren feien de locutores i no pas d'actrius»

tarda del 14 de novembre del 1924, des de l'hotel Colón, a la plaça Catalunya.

R Tenien aparells els clubs de radioaficionats, els bars i els casinos i algunes cases. Als anys 30 es va produir una certa popularització, i una mostra n'és el decret que va regular la creació d'emissores locals, com la de Manresa el 1933. La gent coneixia els locutors perquè eren de la seva ciutat.

P Era una escolta col·lectiva?

R Hi havia poques opcions d'oci. Una era el cine. Una altra, reunir-se amb els veïns per escoltar la ràdio. En aquella època, les cadenes no emetien les vint-i-quatre hores del dia com ara, sinó que es concentraven en la franja del migdia i la del vespre. Sobretot, per una qüestió tècnica, perquè si no les làmpades es cremaven.

P Les dones estaven en pla d'igualtat amb els homes pel que fa a les condicions laborals?

R Durant la República sí. Quan preparava la tesi, les dones amb qui parlava d'aquest tema quedaven parades perquè no entenien la pregunta: per a elles era evident que havien d'estar igual de considerades que els seus companys masculins. En aquells moments es cobrava per categoria laboral, no en funció del sexe. El conegut locutor Teodor Garriga em va confirmar que ell cobrava menys que Rosalia Rovira, que va ser la primera locutora de Ràdio Associació.

P Un fet poc conegut que revela el seu llibre és que després de la guerra es va parlar català a la ràdio, però ben poc.

R Mercedes Laspra va entrar a Ràdio Associació de Catalunya el 1939, un cop consumada la victòria de Franco. L'emissora va canviar de nom per dir-se Radio España de Barcelona. Segons em va explicar ella mateixa, va ser la darrera locutora a parlar en català per la ràdio. Tenia els militars al darrere: «em van donar una oració, em sembla que era a la Mare de Déu de Montserrat. (...) i quan vaig acabar em van dir: 'doncs ara, s'ha acabat. Vostè recordi que el català no existeix i ja està'». Laspra es va fer popular amb un programa anomenat *El consultorio de doña Montserrat Fortuny*.

P Què va passar amb la presència de dones a la ràdio durant el franquisme?

R La seva situació va anar a menys. El 39, la ràdio es va masculinitzar, sobretot perquè els qui arribaven a les ciutats eren soldats. Va haver-hi depuracions. Posteriorment, algunes dones van passar les proves per fer de locutores. Però la mateixa Almendros no entenia com a ella li van deixar fer el programa. Però és que la seva veu era boníssima, i per a un programa emotiu, millors elles que no pas ells.